

Sara och Fred

– en platonisk kärlekshistoria?

Denna tidskrift lär få vänta förgäves på en för mycket länge sedan utlovad artikel om amerikansk feminism och feministisk teori. Hösten 1995 gavs en kurs på forskarutbildningen vid Stockholms universitets samhällsvetenskapliga fakultet på temat ”Amerika/USA” i sociologiska institutionens regi. Till kurslitteraturen hörde bland annat dåtida kultverk som Jean Baudrillards *Amerika* samt viktiga artiklar och böcker av gästtalande föreläsare. Den 25 oktober 1995 höll Sara Danius, 33 år gammal och själv doktorand på Duke university i delstaten North Carolina i Förenta staterna, eventuellt också redan antagen i Uppsala, en inledning om teori och praktik i amerikansk universitetsfeminism – en grannlaga uppgift. Sara hade året före i en svensk antologi låtit trycka sin artikel ”Själen är kroppens fångelse: om den vanskliga distinktionen mellan kön och genus” (Lindén & Milles 1995).

Sedan oktober–november 2019 är fångelset förflyttat till Sankte Pers port, om man ska tro vad ärkebiskopen lät många fattiga syndare och religiösa analfabeter förstå vid vad som nästan blev en statsbegravning fredagen den 8 november 2019 i Storkyrkan i Gamla stan i Stockholm (Jackélen 2019). Eller är det tvärtom: Sankta P fångslad? Det var definitivt sista gången Saras kropp fanns på plats bland andra människor; kungen var dock frånvarande (han fällde en tår i *Expressen* den 13 oktober 2019). Närmare tusentalet personer lyssnade till en moderniserad – modernistisk? – variant av avskedets ”av jord är du kommen, jord skall

du åter varda”. Bortåt 300 personer deltog i den efterföljande minnestunden i Storkyrkosalen på Trädgårdsgatan. Några dagar senare hade en urna nedsänkts på Katarina kyrkogård på Södermalm i Stockholm, granne med Tomas Tranströmers, Lars Gustafssons och Gösta Fribergs gravstenar.

Forskarkursen på Stockholms universitet hösten 1995 med början den 3 oktober var tänkt som en förberedelse för utbytesstudier vid nordamerikanska universitet, en företeelse som fortfarande var relativt ny men som blivit allt vanligare efter att kontrakt tecknats universitet och institutioner emellan. Från ett år vid Berkeleyuniversitetet i Kalifornien, och efter att läsåret 1993/94 ha varit SU-sociologens studie-rektor för forskarutbildningen, hade jag återvänt till Frescati och där tagit initiativet till kursen. Programmet var digert: vid en annan sammankomst i denna serie en knapp vecka efter Saras framträdande höll Göran Rosenberg en föreläsning byggd på hans nyligen utgivna *Friare kan ingen vara. Den amerikanska idén från revolution till Reagan* (1991). Ett par veckor senare presenterade innehavaren av den statsvetenskapliga Hiertaprofessuren vid Stockholms universitet, Olof Ruin, sina just utkomna minnen av tiden som ung student i USA (Ruin 1994). Senare samma dag var det dags för Karin Widerberg att föreläsa utifrån sin nya *Kunskapens kön* (1995).

Sara Maria, tillbaka till Sara: feminist – javisst! Riktigt så enkelt är nu inte svaret, som Toril Moi lyfte fram i den kanske mest läsvärda dagstidningsartikel som trycktes i samband med Saras död. Sara var en genusforskare av eget tycke och skön, en feminist bortom identitetspolitiken. Det gav hon tydligt uttryck för i sin installationsföreläsning 2008 på Södertörns högskola, där hon satte föreningen av mänsklig jämlikhet och vetenskaplig skicklighet i centrum. Kvalitet, helt enkelt, för studenternas bästa. Hon kunde mellan varven vara både en krigisk amason och en måttfull jämställdhetstänkare, praktisk dessutom när hon överlämnade sina bokliga presenter och omsorgsfullt skrev sina dedikationer till både kvinna och man i ett traditionellt hushåll. Toril Moi påminde också om en tidig text av S M Danius i *BLM* 1988 (Moi 2019). Den som går till läggen hittar redan 1987 en annan: ”Överenskommelsens gräns. Nedslag i kvinnliga författarskap”. Debuttextern i *BLM* är en av Moi,

de Beauvoir, Kristeva och Virginia Woolf driven och inspirerad inblick i det nya poetiska landskapet i Sverige från sent 70-tal och en bra bit in på 80-talet. Det ena författarskapet får belysa det andra, skriver Danius uttrycksfullt i en artikel som hinner med den tidens ”alla” debutanter – nio stycken – från Katarina Frostenson och Marie Hermansson till Ingela Norlin och Eva Ström. Den är väl värd en omläsning: ”iakttagelserna låter sig inte sammanfattas från en enda utgångspunkt, men förhoppningsvis kommer de att öppna några kritiserbara frågeställningar” avslutar Danius sin betraktelse (s. 263). Så typiskt Sara, redan 1987. När hon fick Lagercrantzen 25 år senare återkom hon till både dikten och feminismen, till det stränga och det vilda, till det kyligt sakliga och samtidigt lidelsefulla engagemanget i de texter och ämnen hon valt att fördjupa sig i (jfr Wiman 2012).

Denna nekrolog kommer till skillnad från de flesta som skrivits i omedelbar anslutning till Saras död främst att försöka fånga hennes ”formativa moment” bortom familjen och de tidiga åren på kasino, universitet, tidning och andra ungdomsgårdar. Avståndet till de allra senaste årens sekreterarroll och kontroverser är alldeles för kort för att på allvar diskutera den plötsliga uppenbarelse som framstod som en svensk publik intellektuell, hennes övergång (”brottet”) till rollen som Superkulturkvinnan, när hon blev bärare av inte bara magnifika klänningar utan också ett ideologiskt supplement till den rådande smakens materialitet. I förgrunden hamnar istället Sherwoodskogen, numera park, fortfarande märkt av lady Marion, Robin Hood, Little John, Red Will och broder Tuck. Sara som en rännil i de långa vågornas hav och floder, en Marion bortom evigheten här och nu, en kropp som just har lämnat de mänskliga kropparnas kontinenter för ett svart hål efter ett klassmärkt liv – så skilt från till exempel ”elektrikern från Marseilles” (på stol nummer 19) – bland andra mer eller mindre sena 1900-talare och betydligt färre lite mer riktigt sentida. Hon var inte vem som helst, det är ingen, ändå ingen övermänniska (”geni”); hon var en erkänt skicklig forskare, ingick i en omgivning bestående av beständiga institutioner och artefakter burna av andra kreativa varelser verksamma under mer eller mindre givna men dock föränderliga, likartade och påverkingsbara omständigheter och situationer: hon samspelade med ”män och kvinnor, vita och svarta,

långa och korta, tjocka och smala, gamla och unga” med hennes egna ord, några mer självbeundrande än andra.

Betoningen av den akademiska och intellektuella formeringen förnekar således inte kasinots eller den mångbottnade kärnfamiljens karaktärsdanande inverkan på den blivande vetenskapskvinnan – själv pratade hon om sin avhållne fader både i sin installationsföreläsning och senare i ett Sommarprogram i radio. Modern, närvarande vid installationen, också med på ett hörn i föreläsningen, även om hon ledde dottern ”in på irrvägar” – om man nu kan lita på den spirituella föreläsaren? Anna Wahlgren, däremot, hade Sara, då 21 år gammal, på första parkett redan i *Barnaboken*: ”hon blev min läromästare” (1983, s. 11).

De formativa milstolparna handlar nämligen om något annat, om ”kunskap, sanning och framsteg” i Spinozas och upplysningstänkandets efterföljd, om vetenskaplig och intellektuell utmejsling, något annat än det parallella, kumulativa, livslånga lärandet, när polletten trillat ner, för att på en och samma gång tala kasino- och lärarjargong, Toril Moi och *BLM*-artikeln var bara ett första nedslag. Mina anteckningar blandar det arkeologiska med det kronologiska, läsaren må ursäkta.

Saras föredrag 1995 var förstås väl förberett och storligen uppskattat, vågar jag hävda. Sara lärde mig mycket, vill jag gärna tillägga. Grandios redan då, även om vi kanske inte alla uppfattade henne riktigt så på den tiden. Hon var ju ”en av dem”, av de unga, en förebild för forskarbegrävningar som ville ut, bort och ville nå ut, och som ännu inte kuvats av Den svenske ämbetsmannen. Efter föredragets slut lovade hon ”dyrt och heligt” en reviderad version av sin text för publicering – i dåvarande *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia*. Ett föredragsmanus arkiverades men tycks ha förkommit – för alltid?

Mestadels vistades Sara vid denna tid utomlands. När vi åren efteråt emellanåt sammanstrålade påminde hon sig alltid om sitt åtagande. Sara var både ansvarstagande och plikttrogen. Och vem vill tjata på en till synes nitisk skrivare om deadlines? Någon text dök dock aldrig upp i tidskriftens brevlåda, vykort undantagna. Andra uppgifter kom emellan och tog överhanden. DN Kultur hade blivit hennes fasta hemvist under dessa studieår och den uppgiften krävde sin tid – hon reste till exempel till Wales och gjorde en fin intervju med den nya skotska upplysningens

främste, den gravt underskattade sekuläre republikanen Tom Nairn (*DN* 1989-05-16; jfr Asherson 2018, Anderson 2007 samt Nairns till svenska översatta artiklar) – samtidigt som hon snart blev mamma med stort ansvar för en liten och fortsättningsvis livet igenom var beredd att ge allt för Leo, som minst två av hennes böcker tillägnas. När tidskriftens dåvarande ansvarige utgivare vid ingången till det nya millenniet åt middag i Los Angeles med henne och barnets fader ingick det inte i uppgiften att komma hem med ett manus till redaktionen i Sverige.

Sara fanns således i tidskriftens omgivning redan från mitten av 1980-talet och framöver, vi träffades första gången en sommar på sjätte våningen i DN-skrapan i Marieberg, hon på Kultur, jag där en föredetting, nu var jag med ledarredaktionen. Hon bistod gärna en vikarierande debattredaktör som försökte få lite fräs och stuns på mottagna och registrerade men halvt oläsbara, mestadels refuseringsvänliga insändare och tråkiga, förutsägbara kändisinlägg. Varje dag skulle ändå en sida fyllas vare sig det handlade om debatt eller kultur. Lunch åt vi utomhus i trädgården på bottenplanet om sommarvädret så tillät, någon Arkivförfattare blev hon aldrig trots att planer smiddes också på fester på Brännkyrkagatan och, faktiskt, långt, långt senare, så sent som då en av hennes amerikanska mentorer hade gett ut böcker om både Adorno och Brecht och därtill författat en inledning till en engelsk nyutgåva av Louis Althusserns *Ideologi och ideologiska statsapparater*. Sara var lätt att rycka med i upptåg, hon var snabb, gillade hon inte något sa hon ifrån ordentligt, i unga år också en tidsoptimist, lite naiv kunde jag ibland tycka, det kan låta lite von oben. Snarare hade hon nog svårt att tacka nej till lockande uppgifter?

När 80-tal gick över i 90-tal publicerade hennes dåvarande man Stefan Jonsson i tidskriften *Arkiv* några av de mest insiktsfulla och läsbara artiklar som skrivits om mellankrigstidens och den tidiga efterkrigstidens radikala svenska intellektuella: Per Nyström (nr 56–57), Arnold Ljungdal (60), Stellan Arvidson (66). Som flickvän skrev hon på en masteruppsats vid universitetet i Nottingham i England, på ett campus präglad av såväl Shakespeare som dagsaktuella mästartänkare från arvfjenden, Anti-Oidipusen Frankrike, och från ett döende imperiums alla hörn och kanter, Stuart Hall inte att förglömma. Sara tog

till sig det mesta, läste och skrev om den amerikanske kulturteoretikern och litteraturvetaren Fredric Jameson. Det var här hon lade grunden för sitt kritiska dubbelseende av både livet i världen och Jameson, sociala klasser, produktivkrafter och produktionsförhållanden, optiken och perceptionen av receptionen med lite abrakadabra, uppmärksamhetens metod, att borra vidare i för att närläsa, höra, känna, se och smaka – analysera – det daniuska måleriet, både de stora linjerna och de många detaljerna. Hon släppte det aldrig (jfr Danius, Sjöholm & Wallerstein [fortsättningsvis DSW] 2013, s. 445–447). Någon epigon, devot jamesonit eller annan sorts eftersägare skulle hon aldrig bli, hon vände och vred på varenda sten och tuva i teoribyggena. Ändå vill jag hävda att hon blev den nästan perfekta adepten, ett förlängt liv hade nog gjort henne till en ”Kristeva/Moi” eller en ”Sontag/Spivak”, förebilder i *BLM* och *Ord & Bild* redan 1987/9, en ”Arendt” tillagd i installationsföreläsningen 2008, en ”Auerbach” nämnd i en nyckelartikel i *DN* 2005 (Danius 2005).

Ännu kan jag se den stencilerade Nottinghamversionen framför mig, det var kring ett tummat exemplar vi samtalade om begäret, njutningen, totalitetsbegreppet och helhetsgreppet, men minnesbilder är och förblir förföriskt falska. Sex–sju år senare dök uppsatsen upp som artikel i Bernard McGuirks *Redirections in critical theory*, men först en torsdagskväll efter 2013 då det samtidigt hålls läxförhör i samhällskunskap på Chapmangatan i Stockholm efter att Sara dragit till Gyldene Freden, på det Kungsholmen dit son och moder hade flyttat efter åren på Stora Essingen, mötte den tryckta texten sin läsare. Ändå finns den publicerade magisteruppsatsen närvarande som fotnot i ett förord signerat Sara från 1993, hur kunde jag ha missat den?

Under 1980-talets första hälft hade Fredric Jameson blivit något av en ”motvalls guru” i dåtidens postmoderna kretsar med sin omdebatterade artikel ”Postmodernismen eller senkapitalismens kulturella logik”, först publicerad i *New Left Review* 146 (1984): På Norstedts förlag hade ord&bildarna Mikael Löfgren och Björn Linnell 1986 inkluderat denna klart avvikande artikel i en fet samlingsvolym (recenserad av Bengt Holmqvist i en stort uppslagen *DN*-artikel), och tidskriften *Zenit* hade under den alltför tidigt bortgångne ekonomhistorikern och

Köpenhamnsprofessorn Gunnar Perssons (*USA mellan två inbördeskrig*, Cavefors 1971) ansvariga utgivarskap – och med Anders Stephanson och undertecknad som gästredaktörer – ägnat ett specialnummer åt Jameson och hans vänner runt den New York-baserade tidskriften *Social Text*. När Sara inträdde i *Ord & Bilds* redaktion 1989 och där skrev sin första artikel handlade den om Fredric Jamesons marxism. Den byggde förutom den egna uppsatsen främst på Anders Stephansons intervju med ”Fred” om ”senkapitalismens kulturella dominant” och befrielsesteologen Cornel Wests utläggningar om ”Etik och handling i Fredric Jamesons marxistiska hermeneutik” i *Zenit*-numret.

Våren 1988 kom jag att besöka Fred i hans praktfulla sydstatshem någonstans i trakten mellan Durham och Raleigh i ”forskningstriangeln” (Duke, UNC med flera). Han hämtade på flygplatsen Kojin Karatani och undertecknad, stuvade in oss i sin gamla Volkswagen för vidare färd hemåt för mat och prat. Tillbaka i Sverige på sommaren möttes Sara, då färdig i Nottingham, och jag sedan hon ansökt om att bli antagen till forskarutbildningen på Duke och fått resestipendium från Sverige-Amerika-stiftelsen. Hon var minst sagt mycket nyfiken på mina intryck av den i England uppenbarligen så omsusade mannen – en kulturprofil av annat slag än den hon senare tvingades hantera under så gruvliga omständigheter – som hon läst så mycket om och av men ännu inte mött. Med hennes egna ord var han ”åttabarnsfader” och därtill ”transsexuell”, eller om det bara var ”bi” på den tiden? Den senare uppgiften – trans/bi – återfinns inte i *Ord & Bild*-artikeln, däremot den förra: ”åttabarnsfader”. Att just Fadern lyser starkt i artikelns första rad säger nog ändå något om Sara och hennes relation till de flesta av sina syskons fäder? Eller om hennes egna förhoppningar? Inga definitiva svar på frågorna är att vänta framöver, för Saras del blir det inte fler mentala experiment även om postuma manuskript naturligtvis kan komma att se dagens ljus.

Låt oss återvända till relationen mellan Fred och Sara, först FJ, sedan SD, avslutningsvis viktiga beröringspunkter, några få citat, vardera ett.

Jameson är ett sentida uttryck för en tillfällighet vilken bland andra Perry Anderson har kallat ”västmarxismen”, ett provisorium i väntan på en – eller flera – globalteori/er. Arkiv förlag hade 1981 översatt och gett

ut Andersons *Om den västerländska marxismen* från 1976, där Jamesons estetiska studie *Marxism and form* uppmärksammas i en fotnot för sin pionjärsats på området (s. 78 i engelska utgåvan; not 14 s. 268 i den svenska). För Anderson börjar denna företeelse i förlängningen av och ”brottet” (den både epistemologiska och politiska brytningen) med den klassiska partimarxismen, och slutar med ett knippe akademiska frifräsare: Theodor Adorno, Louis Althusser, Lucio Colletti med flera – Fred är den ende som i samma anda som Anderson mätt, vägt och värderat detta efterkrigstida tankegods, i Jamesons fall särskilt Jean-Paul Sartre och hans dialektiska universum. Hans kraftfulla debut är märkligt nog frånvarande i den senaste i raden av svenska Beauvoir/Sartre-böcker, däremot är fyra texter av Sara på plats (Andersson 2019, s. 746).

I *Ord & Bild*-artikeln presenteras Fred av Sara med följande ord: ”Han disputerade på Sartre vid Yale i slutet av 1950-talet och har varit professor i franska vid bland annat Yale och Harvard. Samtidigt tillhör Jameson den skara intellektuella som överskrider den ämnesmässiga specialiseringen. Raymond Williams, Edward Said och Susan Sontag kan stå som andra goda exempel. I likhet med dessa är Jameson djupt engagerad i sin samtid. I hans fall gäller detta inte minst den amerikanska masskulturen.” Hon fortsätter: ”det teoretiska ramverket för detta är en hegelianskt färgad marxism” (s. 70). Jameson ägnar sig åt kognitiva kartläggningar inte minst av tredje världens litteratur ”i den multinationella kapitalismens era”, för att tala Fred och 1980-tal i *Social Text*. Saras artikel föregås i tidskriften av en översättning av en längre text av Jameson på detta tema. Avslutningsvis formulerar Sara några rader om det ”kritiska sammanhang” Jameson ingår i (s. 73):

Det är kanske onödigt att påpeka att Jamesons essä är ytterst spekulativ, den har också mött kritik för sin generalisering av tredje världens litteratur. Men den fixerar samtidigt det otrevliga men oundvikliga faktum att läsning, tolkning och kritik är ideologiska verksamheter. Klarare än någonsin visar de [utöver Jameson här Said och Gayatri Spivak, min anm.] att det västerländska kulturarvet är en sammansatt och delikat fråga, att ett väsentligen kolonialt tänkande lever vidare i olika former och attityder, att tredje världen är vår tids grottekvarn. Och som Jameson understryker, detta är problem om vilka vi inte har råd att vara omedvetna.

Sara skulle gå vidare på detta spår, nu med bokförlaget Symposium. 1993 publicerade hon sitt förord till den översättning av ett annat av Jamesons stora arbeten – *Det politiska omedvetna. Berättelsen om social symbolhandling* – som hon gjorde tillsammans med Stefan Helgesson och Stefan Jonsson (jfr Melberg 1994). Fred hade skrivit ett nytt förord till den svenska utgåvan där han tackade sina svenska översättare. Han tillägger också några varningens ord:

Det gläder mig mycket att kunna välkomna en svensk publik till detta verk, som jag tror äger allmän giltighet för tolkningsproblem i alla avancerade industriländer. Men samtidigt känner jag starkt att nationella omständigheter innebär ett unikt slags kulturell gräns, och det är med stor tveksamhet jag vill inbjuda mina läsare i ett annat land till något annat än att kika över axeln på mig och se mig som en nordamerikansk intellektuell som behandlar nordamerikanska intellektuella problem. Det ankommer således inte på mig att ge några föreskrifter om hur denna bok skall användas i Sverige ...

Samma år ansvarade Sara och Stefan Jonsson för ett Fredric Jameson-block i Brutus Östlings kvasi-hegelianska tidskrift *Res Publica*. Saras artikel ”Historisera alltid! Fredric Jamesons kartläggning av samtidskulturen” är ännu en utlöpare av magisteravhandlingen, samtidigt som den är ett förarbete till den kommande avhandlingens mer teoretiska delar. Sara och Stefan hade också intervjuat Fred enkom för detta block, och *Res Publica* tryckte i förväg det som blev Jamesons eftertankar – ovan nämnda förord – i den svenska utgåvan av *Det politiska omedvetna*. Sara var ”politisk” om än inte någon vänsterhegelian (jfr Tralau 2010), om något snarare ”post-feuerbachian”, vilket återkommer både i hennes mer akademiska arbeten längre fram och också i de mer populärvetenskapliga tidningsartiklarna från denna tid och framöver. Hennes intresse för de sociala klasspraktikerna, produktivkrafternas utveckling och produktionsförhållandena – de ”teknologiska relationerna” – upphörde, har någon påpekat, runt 1930 med bilen, flygmaskinen, grammfonen, kameran (Walter Benjamin och fotografiet; även i DSW 2013, s. 586–589), och andra av den tidens nya maskiner och perceptionsteknologier – datorer och mobiltelefoner är påtagligt frånvarande i senare analyser.

Helt sant är det ändå inte: dagens klädmode är en sorts kretsloppsmaskin, redan i *BLM* 1987 spelar även den ihopsättbara Ikeasoffan en

viss roll i den dåtida diktens samhälleliga ”rörelser”, och nedfallet från Tjernobyli lyser livsfarligt när ”Döden 1986” – Bodil Malmstens dikt – hackas sönder och samman till värsta rim på bästa daniusiska. ”Utvecklingen av de fem sinnena har varit ett verk av hela den hittillsvarande världshistorien” är ett citat från den unge Karl Marx som återfinns i en tämligen sen Daniustext (DSW 2013, s. 445). Och visst var hon synsk när hon redan 1987 hos en annan diktare och blivande akademikollega fann ”lustbringande och äckliga känslolägen ... en strävan efter att uttrycka fundamentalt utsägbara erfarenheter” i *Rena land* [Sverige, enligt Saras upplysning] där ”fysiska drifter och behov planeras in i almanackan” (s. 268). ”Familjens” vakthundar vakade nogsamt över varje rörelse på inrikes domäner.

Tillbaka till akademien, den vetenskapliga. Visst fanns och finns det alltid något storslaget över Sara och hennes modernism, men inför både Hegel och Världsanden tog moderniteten stopp, Nuett både mer diaboliskt och mer dialektiskt än så. Snarare är det Mallarmés strofer som ekar: ”å ena sidan estetiken, å andra sidan den politiska ekonomin” vägleder hennes topologiskt-spirituella efterforskningar: ”Människan kan realisera sitt mänskliga väsen bara på villkor att hon lever som sinnlig-materiell varelse”, ett annat sent citat, återigen från Marx (DSW 2013, s. 446). På Duke-universitetet lades en första version av avhandlingen fram med Jameson som ordförande i den fem damer och herrar starka bedömningskommittén. Sara tillskriver Barbara Herrnstein Smith (BHS) stor ära för arbetets framskridande, också ledamot av kommittén. BHS finns på bild tillsammans med Jacques Derrida, Naomi Schor, Stanley Fish och Fred på omslagsfliken till den svenska utgåvan av *Det politiska omedvetna*, hon återkommer i svenska *Prousts motor* (2000, s. 122), Saras första bok på Bonniers. Kanske ville Sara i briljans överträffa just BHS? Eller Naomi Schor (som likt Sara alltför tidigt lämnade jordelivet efter en hjärntumör)? För den nätfiskande ska väl tilläggas att i kommittén satt även så namnkunniga personer som Toril Moi, Michael Hardt (*Imperiet* och *Multituden* med Antonio Negri), och Valentin Mudimbe. Avhandlingen *The senses of modernism. Technology, perception and aesthetics* – förannonserad i Lindéns och Milles bok 1995 som *Optics of modernism. The relations of technology and modern aesthetics* – blev till en dubbelavhand-

ling först på Duke och ett eller två år senare i Uppsala, skrevs huvudsakligen under de amerikanska åren, ändå äras säkert helt riktigt Uppsalas Bengt Landgren både en och två gånger för sina insatser som handledare och läsare. Sara visste tidigt vad anständighet kräver och hur man uppför sig. Vårt svenska avhandlingsexemplar är dedicerat 12 XII 1998, på dagen tio år senare installerades hon som professor i estetik på Södertörns högskola. Avhandlingen kom ut som bok på Cornell University Press 2002 och väckte omedelbart internationell uppmärksamhet för sitt djärva och originella tag om den existerande kanon.

Då hade hennes akademiska karriär gått tämligen spikrakt – trots utlandsvistelser, eller kanske tack vare? Hennes kulturella och symboliska kapital växte oupphörligt dessa år, också utanför det gamla rikets gränser. Snart blev hon också de inhemska lärdas sällskapsfavorit, farligt nära genikulten och att ikläda sig en Ämbetskvinnas gestalt, hon log ett outgrundligt leende när hon varnades för ulvar i fårakläder. Efter hemkomsten från USA innehade Sara under några år en prestigefylld post-doc på SCASSS i Uppsala, Torgny T Segerstedts Pro Futura.

På pappret var det en av SCASSS tre principaler, Barbro Klein, som bjöd in när Fredric Jameson besökte kollegiet den 17 mars 2005, men reellt var det Sara som höll i trådarna. Fred talade om den tolkningsmetod Paul Ricoeur gjort sig känd för, om relationen tid–narrativ, men också om Derrida ("det är alltid för sent att tala om tid") och Husserl (på dödsbädden: "jag behöver leva längre"), och föredraget skulle snart komma att inarbetas i en av hans många Verso-böcker (Jameson 2005). Det var trångt i auditoriet, många ville lyssna, färre förstod nog finnesserna. Spår finns i *DN*, Stefan Jonsson skrev. Efterfesten blev synnerligen uppsluppen, Sara självklar värdinna, en svensk i förskingringen bjöd på ett underbart upptåg med en osannolik blandning av värmländska och bygdemål – allt simultant på bästa *American English*. Hennes internationella vetenskapliga bana – "forskningsfronten" – stakades alltmer ut parallellt med en svensk, banden till Fred kanske tunnades ut över åren, nya erfarenheter gjordes, horisonten vidgades, ändå är det dessa år som är de intellektuellt avgörande och vetenskapligt riktninggivande för framtiden.

Kanske är det Fred som är den gästande professorn när Sara ett drygt halvår senare lägger sig i *DN*-debatten om humanioras kris. Där äger ett

möte rum mellan en förundrad utländsk besökare och dennes svenska ledsagare. Det är en skarp vidräkning från den senares sida med slätstrukenheten inom svensk humaniora, den framhäver behovet av att lämna hemmaplan – utexaminerad från ett universitet, avvisad där och meriterad för ett helt annat – och påpekar därmed bristen på internationella måttstockar. Sara skulle återkomma till detta i sin installationsföreläsning. Här påminner hon mig om en gången tids Rita Liljeström, för den delen också dagens Bo Rothstein, vilka aldrig dragit sig för att utmana de stora drakarna vare sig de heter det ena eller det fjärde, också världssociologins Göran Therborn kommer till mig, även han SCASSS-principal under Saras år där. Hos henne fanns sedan åren på kollegiet i Uppsala också en beundran för vad en av grundarna åstadkommit, Björn Wittrock, från denna tid *primus inter pares* bland principalerna. SCASSS hade en historia, om än kort sådan, ärorik i Saras ögon.

Ännu tydligare blev Saras förmåga att hålla i stora evenemang när Fredric Jameson tilldelades det stora norska Holbergpriset några år senare i Griegsalen i Bergen. Här höll Sara även formellt i hela det offentliga arrangemanget. Perry Anderson, som då utgivit sin egen bok *Postmodernitetens ursprung* (1999) – för övrigt dedicerad till Fred – höll visserligen ett av talen till pristagaren, men det var ändå Sara som glänste i rollen som moderator, löd rapporten från Bergen. En snöstorm på Arlanda samma morgon som priset skulle delas ut stoppade Norwegians direktflyg, längre än så kom inte ett tilltänkt ögonvittne, Sara hade åkt dagen före.

Fredric Jameson har fortsatt att inspirera andra nordiska forskare, också relativt nyblivna doktorer i så kallade konstnärliga ämnen (t.ex. Finn 2010), och så sent som i oktober detta år träffade jag i Göteborg en ung svensk doktorand som just kommit tillbaka efter ett år i Durham och som glatt berättade hur de unga framåt aftonen lämnades fria på krogen med den nu rätt ålderstigne professorns Visakort, efter att denne vivör dragit sig tillbaka. Efter begravningen anlände några bilder på Sara, Fred och Perry sammantvinnade i Bergen november 2008. Ännu ingen Nobelklänning, ändå fest och gamman.

Sara tillhörde således också – den svenska scenen oräknad – en förment ”singulär modernitet” (Jamesons uttryck) eller så kallad postkolo-

nial, fortfarande dock närmast eurocentristisk, forskarvärld där Berlin snarare än Paris kom att utgöra en viktig knutpunkt under senare år. Under begravningsceremonin vittnade skådespelaren, essäisten, förläggaren och översättaren Hanns Zischlers uppläsning om detta (jfr Danius & Zischler 2013; jfr också Zischler 2002). Vid något tillfälle var hon också tillbaka för en längre period i USA, på en tyskinstitution i Michigan med ”Scandinavian studies” på programmet. Där tog hon råd inför en kurs om svenskt och nordiskt samhällsliv, hon var alltid mån om att studenterna skulle lära sig något nytt och gå utöver fastställda ramar för den formella examinationen.

Under dessa år skrev hon med subversiv blick *The prose of the world. Flaubert and the art of making things visible* – en del av ett större företag – blev hon aldrig docent i Sverige? Om hon blev det var det nog på detta verk? Hon invaldes som relativt nybliven professor i Vetenskapsrådet och blev ordförande i VR:s humanistiska ämnesråd, dock fick hon aldrig skriva i Franco Morettis monumentala *The novel*, vare sig den första eller andra volymen, den kom några år för tidigt, en granne och nordbo skaldade om digital litteratur.

Efter åren vid SCASSS var hon annars verksam en period vid Uppsala universitet, kämpade enligt egen utsago med gråtande doktorander och kom först som lektor, snart professor, i estetik till den drygt decenniegamla högskolan på Södertörn där ett estetikprogram funnits sedan starten 1996. En arbetslunch med Sara på tu man hand var oftast en fest, allvaret infann sig när hon ville ha råd om hur hon skulle förhandla om lönen (kände sitt begynnande internationella värde, accepterade inte att vara högskolans lägst betalda profet); när råden var noterade och genomdiskuterade övergick samtalen raskt i andra muntrationer. Långsint var hon inte. När lunchsällskapet utvidgades med hennes närmaste kollegor kunde ibland en känsla av belastning infinna sig, en utomstående intrång i deras egen lilla värld; humanistens misstänksamhet mot en samhällsvetare tog hon emellertid mycket lätt på, ämnesgränser var inte hennes tekopp, nyfikenheten på arbete och liv utanför böckernas värld en stor tillgång. Längre var hon en överlevnadskonstnär. 2013 gick hon till Stockholms universitet och dess litteraturvetenskapliga institution där hon en gång börjat som student.

Den stora spännvidden i Jamesons analyser ger sig naturligtvis också tillkänna i Saras arbeten. I hennes intressen och skrivelser, hon var också igång med en utställning på Moderna Museet. Ja, de manifesteras i både *Husmoderns död* och *Den blå tvålen*. Det finns all anledning att återkomma till dessa nu så i Sverige uppskattade, lästa och spridda böcker – och verkens relation till den vetenskapliga praktiken (jfr också Danius 2018). Tiden för dessa mina rader är dock utmätt och tidskriften är kanske inte den rätta platsen att ytterligare fördjupa sig i någon/t som kunde ha blivit ”en ny Auerbach” eller en ”Moi”, ”Herrnstein Smith”, ”Kristeva”, ”Sontag” eller ”Spivak” – ja varför inte en det 21:a århundradets ”(Ellen) Key” (jfr Ambjörnsson 2012).

Sara siktade högt, och nådde långt, men hann inte bort igen, långt bort från den ”familj” som stött ut henne. Det fanns ett kultur- och socialkonserverativt stråk i Saras formering vilket blivit tydligare för mig med åren, det korta särboendet med en konservativ politolog förstärkte nog detta drag (jfr Tralau 2015), den nya Familjen med sin kungliga svenska provinsialism hade kanske också ett finger med i denna tillägnelse (jfr Helgesson 2019, också Quist 2017, Anderson 2013, Casanova 2005). Tvärstopp blev det hur som helst när jag med all respekt för hennes professionalitet försökte intressera Sara för poeter och prosaister runt Seoul Literary Society, på det örat ville hon inte höra (Kim 1997, Hwang 2014; Kim 1991; jfr Vargö 2019). Den sortens modernitet – Asiens Skandinavien – också framhövd av Fred under hans besök i Stockholm 2005 – tycks ha legat bortom räckhåll för henne? Eller kanske tyckte hon, inte utan orsak, att skomakaren borde ha blivit vid sin läst?

Det är lätt att spekulera i Fredric Jamesons anda, men det var inte den väg Sara valde när hon tog steget från estetik – konst, ideologi och sinnlighetslära – till litteratur – vetenskap – inom den forskande universitetsvärlden. Anders Cullheds (2019) institutionsvälkomnande nekrolog kärt ihågkommen, den kom för sent, sorgen bakom en kollegas och väns död synliggjord. Saras liv blev kort, alltför kort, hon hade mycket kvar att ge, kollegialt granskade artiklar i tidskrifter som *boundary 2* ger en fingervisning om möjligheter vilka aldrig kom att fullföljas. Begravningen var inte hennes eget verk, om jag ska tro vanligtvis välunderrättade källor, syskonen tog hand om den saken, samtidigt som

ärkebiskopen hävdar att Sara ville ha henne som officiant (*DN* 2019-11-01). Liksom folk i gemen var Sara en sammansatt person, en Unik Enskild Individ med hushållskulturens förhärskande språkbruk. Ändå – borde inte Sven-Harry (Karlsson), hennes morbror, inrätta ett ”Sara-rum” eller en hörna i sitt palats i Vasaparken? Det är väl det minsta man – och kvinna – kan begära av en multimiljonär i ett ojämnt och fortfarande knappast jämställt samhälle? Både på hennes femtioårsdag och vid minnesstunden talade denne närstående, bland de närvarande presenterade han sig som den som jämte mor Anna hade känt henne längst.

Således fortsätter spaningen efter självlysande västerländska intellektuella, närmast på Nationalmuseum i Stockholm där hennes klänningar ska hängas upp, Nobelfesten en klänning fattigare, blekt runt Tokarczuk och Handke (*SvD* 2019-12-06). Minnet av Sara Danius kommer knappast att förblekna, hon kommer aldrig att fullt ut kunna bli förvandlad till en ”trevlig accessoar” (Danius 2008).

För att avsluta och upprepa i klartext: någon artikel om den amerikanska feminismen signerad SMD lär knappast dyka upp på denna tidskrifts sidor. Skulle en artikel återfinnas här framöver om genus och teori i USA av Birgitta Jönsson är den med största sannolikhet fejkad. Men faktum kvarstår: snart kommer den första biografien om Gittan Jynsson att publiceras – och recenseras på de stora drakarnas kultursidor. Den definitiva biografien lär vänta på sig.

10 december 2019
SEOH

Litteratur

- Althusser, Louis, 1973, "Inledning till en teori om 'ideologiska statsapparater'", *Zenit* nr 31. Övers. Gunnar Sandin. (Orig. i *La Pensée* 1970.)
- Ambjörnsson, Ronny, 2012, *Ellen Key. En europeisk intellektuell*. Stockholm, Bonniers.
- Anderson, Benedict, 2013, "The Unrewarded", *New Left Review* nr 80.
- Anderson, Perry, 1981, *Om den västerländska marxismen*. Lund, Arkiv förlag. Övers. Christine Hellman.
- 1999, *Postmodernitetens ursprung*. Göteborg, Daidalos. Övers. Sven-Erik Torhell.
- 2007, "Jottings on the conjuncture", *New Left Review* nr 48.
- Andersson, Sten, 2019, *Vi två är ett. Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir och deras tid*. Stockholm, Karneval.
- Asherson, Neal, 2018, *Tom Nairn. Painting nationalism red?* Edinburgh, Democratic Left Scotland.
- Baudrillard, Jean, 1993, *Amerika*. Göteborg, Korpen. Övers. Johan Öberg.
- Casanova, Pascale, 2005, "Literature as a World", *New Left Review* nr 31.
- Cullhed, Anders, 2019, "Sara Danius", *Dagens Nyheter* 31 oktober.
- Dagens Nyheter*, 2019, "Antje Jackélen leder Sara Danius begravning", 1 november.
- Danius, Sara, 1987, "Överenskommelsens gräns – studier i kvinnliga författarskap", *Bonniers Litterära Magasin* nr 4.
- 1988, "Från text till historia. Samtal med Toril Moi om litteratur och könspolitik", *Bonniers Litterära Magasin* nr 4.
- 1989, "Fredric Jamesons marxism", *Ord & Bild* nr 4.
- 1993, "Förord" i Jameson 1993 nedan.
- 2005, "Bekämpa mossigheten", *Dagens Nyheter* 4 november.
- 2008, "Kvinnan som gjorde allt". *Dagens Nyheter* 2 februari.
- 2018, "Inledning", i Gustave Flaubert, *Madame Bovary*. Stockholm, Bonniers. Övers. Anders Bodegård.
- Danius, Sara & Jonsson, Stefan, 1993, "Starka tolkningar segrar", *Res Publica* nr 24.
- Danius, Sara & Zischler, Hanns, 2013, *Nase für Neuigkeiten. Nachrichten von James Joyce*. Wien, Zsolnay Verlag (på svenska 2018 som *Näsa för nyheter. Essäer om James Joyce*. Stockholm, Ersatz. Övers. Jim Jacobsson).
- [DSW] Danius, Sara, Sjöholm, Cecilia & Wallenstein, Sven-Olov, 2013, *Aisthesis. Estetikens historia, del 1*. Stockholm, Thales.
- Expressen*, 2019, "Sara Danius 1962–2019", 13 oktober.
- Finn, Maria, 2010, *Images between the word and the film. A study of the relationship between literature, film and image*. Köpenhamn, Museum Tusulanum.
- Frostenson, Katarina, 1980, *Rena land*. Stockholm, Wahlström & Widstrand.
- Helgesson, Stefan, 2019, "Nobelpriset har blivit provinsialt". *Dagens Nyheter* 7 december.
- Holmqvist, Bengt, 1987, "Ett akademiskt uppror", *Dagens Nyheter* 14 maj.
- Hwang, Sok-Yong, 2014, *The shadow of arms*. New York, Seven Stories Press.
- Jackélen, Antje, 2019, "Sara Danius fick möjligheter och utmaningar i livet – och hon tog dem", *Dagens Nyheter* 9 november.

- Jameson, Fredric, 1993, *Det politiska omedvetna*. Stehag, Brutus Östlings förlag Symposion. Övers. Sara Danius, Stefan Helgesson & Stefan Jonsson.
- 2005, *Archeologies of the future*. London, Verso.
- Jonsson, Stefan, 2005, "Modernismens skri har blivit en nyckelring", *Dagens Nyheter* 30 mars.
- Kim, Hunggyu, 1997, *Understanding Korean literature. New studies in Asian culture*. New York, M.E. Sharpe.
- Kim, Kwang-kyu, 1991, *Faint shadows of love*. London, Forest Books.
- Lindén, Claudia & Milles, Ulrika (red.), 1995, *Feministisk bruksanvisning*. Stockholm, Norstedts.
- Löfgren, Mikael & Linnell, Björn (red.), 1986, *Post-moderna tider?* Stockholm, Norstedts.
- Malmsten, Bodil, 1987, *Paddan och branden*. Stockholm, Bonniers.
- McGuirk, Bernard (red.), 1994, *Redirections in critical theory. Truth, self, action, history*. London, Routledge.
- Melberg, Arne, 1994, "Tolka helheten historiskt och materiellt", *Dagens Nyheter* 17 mars.
- Moi, Torild, 2019, "Minnesord", *Aftonbladet* 10 november.
- Moretti, Franco, (red.), 2006, *The novel. Vol. 2*. Princeton, Princeton University Press.
- Nairn, Tom, 1965, "Labours imperialism", *Zenit* nr 4.
- 1969, "Labourpartiets natur", "Labours imperialism" i Gunnar Olofsson (red.), *Engelsk vänsterdebatt*, Stockholm, Prisma/Verdandi-debatt. Övers. Nils Holmberg.
- 1985, "Kunglig efterblivenhet", *Ord & Bild* nr 1. Övers. Staffan Holmgren.
- 1989, "Storbritannien och dess monarker", *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* nr 41–42. Övers. Gunnar Sandin.
- Quist, Jennifer, 2017, "Laurelled Lives", *New Left Review* nr 104.
- Ruin, Olof, 1994, *Amerikabilder. Anteckningar om USA från 50-tal till 90-tal*. Stockholm, Natur och Kultur.
- Stephansson, Anders, 1987, "Det postmoderna – senkapitalismens kulturella dominant", *Zenit* nr 95–96. Övers. Sven-Erik Torhell. (Ett utdrag tidigare publ. på engelska i *Flash Art* december 1986.)
- Svenska Dagbladet*, 2019, "Samtida konstnärer på Nationalmuseum i vår", 6 december.
- Tralau, Johan, 2010, *Draksädd. Den grekiska tragedin som politiskt tänkande*. Stockholm, Atlantis.
- 2015, *Monstret i mig. Myter om gränser och vilddjur*. Stockholm, Atlantis.
- Vargö, Lars, 2019, *Korea. En civilisation i kläm*. Stockholm, Carlssons.
- Wahlgren, Anna, 1983, *Barnaboken*. Stockholm, Bonniers juniorförlag.
- Widerberg, Karin, 1995, *Kunskapens kön. Minnen, reflexioner och teori*. Stockholm, Norstedts.
- Wiman, Björn, 2014, "Lagercrantzen, Sara Danius gör kritiken till skön konst". *Dagens Nyheter* 4 februari.
- Zenit*, 1987, nr 95–96.
- Zischler, Hanns, 2002, *Kafka goes to the movies*. Chicago, University of Chicago Press. Övers. Susan H. Gilliespie.

Därtill en rad arbeten av Sara Danius och Fredric Jameson.

Arkiv

FÖR STUDIER I ARBETARRÖRELSENS HISTORIA

Går fortfarande att få tag på!

Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys är en fortsättning på tidskriften *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* som mellan 1972 och 2009 gav ut 99 nummer. Den äldre följdens nummer finns fortfarande till försäljning från förlagets hemsida där enskilda artiklar och medverkande författare också är sökbara i sökfältet.

*Där hittar man bland annat
följande artiklar av Stefan Jonsson:*

”Per Nyström och radikalismens dilemma” i nr 56–57 (1993)

”Arnold Ljungdals marxism” i nr 60 (1994)

”Mellan marxism och positivism. Anteckningar om Stellan Arvidson och den marxistiska litteraturforskningens början i Sverige” i nr 66 (1996)

”Utopins framtid. En konferensrapport” i nr 88–89 (2003)

»Sök i den äldre följdens nummer på www.arkiv.nu«
